

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 2.

door **WILLEM TIP**

Slagenlandschap

Met handkracht en spade leggen de eerste ontginners over het hoogste gedeelte van het hoogveenkussen een voetpad aan. Het veen uit de wegsloot ernaast gebruiken ze voor de ophoging.

Langs het voetpad en de wegsloot plaatsen ze hun eenvoudige woningen. Hutten gebouwd van veenplaggen met een dak van riet. In de nok een afsluitbare opening. Daardoor kan de rook van het haardvuur wegtrekken. Soms verrijst een iets grotere boerderij. Een donkere driebeukige hal, tot twintig meter lang en tien meter breed. In die hallenboerderij leven mensen en dieren eendrachtig samen. Een hard bestaan is het in een weerbarstige omgeving met weinig hulpbronnen en veel ongemak.

Nieuw gegraven sloten, haaks op het voetpad zorgen geleidelijk voor de ontsluiting van het veld achter de woningen. Langzaam ontstaat het slagenlandschap, oude en brede wateringen, verbonden door nieuw gegraven sloten dwars daarop. Ertussen de stroken weiland, de slagen. Waar het voetpad het Twiske te dicht nadert, verleggen de ontginners het een aan-



tal honderden meters naar het oosten. Daar is het veen hoger. De Middel ontstaat. Tussen het oude voetpad en de Middel komt een verbindingsweg, het Weiver.

Bedijking

De ontginning verloopt aanvankelijk langzaam en met moeite. Ze is het werk van pioniers die op eigen gezag en risico het gebied intrekken. Tegenslagen worden hun niet onthouden. Aan de rand van het veen slaan bij hoge vloed geregeld stukken land weg. Ook begint het hoogveen waar zij hun woningen hebben gezet in te klinken. Het brakke water van het IJ komt steeds verder het land in. Voor nieuwe ontginners is maar weinig ruimte. Het duurt nog tot

het midden van de 13^{de} eeuw voor de ontginning werkelijk krachtig ter hand wordt genomen. De graven van Holland hebben in deze jaren hun heerschappij over de Zaanstreek uitgebreid. Niet overigens dan na een lange strijd met de Westfriezen. Die beschouwen het gebied als hun erfdeel en eigendom en voeren herhaaldelijk aanvallen uit. Groepen kolonisten uit de duinstreek rond Velsen beginnen na 1250 stelselmatig het veen in cultuur te brengen. Eerst voor de akkerbouw. De Graven van Holland ontvangen hun eerste korentienden. De veeteelt volgt spoedig. De koeien en schapen leveren melk en zorgen voor de bemesting van het landbouwgebied. Het natte veen is voor de graanteelt echter niet werkelijk geschikt. De ontwatering, nodig voor de landbouw, laat bovendien de bodem nog sneller dalen dan tevoren. Heel spoedig wordt het nodig, terpen of dijken aan te leggen. De mogelijkheid van boerderijterpen valt meteen al af. Het geschikte ophoogmateriaal ontbreekt. Alleen voor de kerk en het kerkhof hoogt men de grond werkelijk op.

De ontginners besluiten tot de aanleg van dijken. In een geleide en gezamenlijke inspanning werpen ze die in enkele tientallen jaren op. Reeds rond 1300 is het hele gebied rond Westzaan met een beschermende ringdijk omgeven. De dijken zijn iets hoger langs het IJ, iets lager langs de Zaan. Werkelijk hoog zijn ze nergens. Het materiaal voor de ophoging halen de kolonisten uit de dijkensloot die ze achter het dijklichaam graven. Veenplaggen als grondslag tot een hoogte van ongeveer twee meter, verder opgehoogd met klei. De dijken zijn bestand tegen een gewone vloed. Bij storm breken ze echter herhaaldelijk

door. In de dijken komen op gezette plaatsen spuisluizen. Die zorgen voor de afvoer van het regenwater dat zich in de afgedamde wateringen verzamelt. Ook de Zaan is rond 1300 afgedamd. De grafelijke rekeningen vermelden de naam Zaanderdam al in 1316.

De ontginning voltooid

Op het hoogste punt van het dorp, aangelegd vlak bij het eind van het oude voetpad, komt de Westzanner kerk. De ontginning is voltooid. Westzaanden aan de Regel, zoals het dorp nog eeuwenlang zal heten, heeft zijn grondvorm verkregen. Langs de Middel en een voetpad naast het Twiske komt men aan het Weiver in Krommenie. Een doorgaande verbinding is gelegd. De kerk in Westzaan wordt voor het eerst genoemd in 1316, tezamen met de kerken van Oostzaan en Wormer. De kerk van Krommenie verschijnt later in de geschriften, rond 1400, evenals de kerken van Oostzaandam (de Oostzijderkerk, 1411) en het Kalf (1440). De kerk van Assendelft is van alle kerken in het ontginningsgebied het oudst. Ze stamt al uit ongeveer 1040. De eerste kerk van Westzaanden zal niet groot zijn geweest. Een zaalkerk, aangepast aan de behoefte van de nog groeiende boerenbevolking. In de loop van de 14^{de} eeuw verrijst echter de grote gotische St - Joriskerk, geflankeerd door een toren van ruim veertig meter hoog. De kerk zelf reikt vanaf de toren tot aan het voetpad en is daarmee ruim tweemaal zo lang als de latere Grote Kerk uit 1740. Ongetwijfeld heeft de kerkelijke en grafelijke overheid de stichting van het grote gebouw bevorderd en gesteund. De middelen van Westzaanden zelf zijn voor een dergelijk project beslist ontoereikend. Kerken en torens gelden in deze tijd echter niet in het minst als de zichtbare tekenen van de gevestigde geestelijke en politieke macht. Oostzaan, Wormer en Krommenie zijn in dezelfde tijd en op dezelfde wijze ontgonnen als Westzaan. De naam Wermere (Wormer) wordt voor het eerst genoemd in 1076. Assendelft in 1063. Van het huidige Assendelft gaat de geschiedenis mogelijk veel verder terug. Een geschrift uit 889 spreekt over het dorp Aske. Deze naam kan slaan op Aske - mannedelft, het dorp van de mannen van Aske.

